

rafında sıralanan ahşap dükkânlar 1950'li yıllarda yandıktan sonra da bugün görülen beton kitapçı dükkânları yapılmıştır. Zelzeleden sonra üstü açılan Çadırcılar, yakın tarihlere kadar hurdacılar ve kısmen bakırcılar çarşısı iken son birkaç yıl içinde antika, turistik eşya vb. çarşısına dönüşmüştür. Kalpakçılar ise daha çok yeni ziynet takıları ile altın eşyanın satışı yapılan dükkânlarla doldurulmuştur. Büyük Çarşı'nın içindeki sokakların hemen hepsi eski özelliklerini kaybederek yeni ve fazla kaliteli olmayan malların satışı yapılan yerler haline almıştır. Eski çarşı esnafı âdabının bugün hâlâ muhafaza edildiği de artık söylenemez.

BİBLİYOGRAFYA :

Fâtih Vakfiyeleri, Ankara 1938, s. 209, vr. 73-75; İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) (Büyükçarşı'daki evkaf hak.); Matrakçı Nasuh, *Sefer-i İrâkeyn*, vr. 8^b; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 613 vd.; Silâhtar, *Nusretnâme*, II, 87-88; İzzî, *Tarih*, İstanbul 1199, s. 226; P. Gyllius, *De topographia Constantinopoleos*, Lyon 1561, I, bl. X; (İng. *The Antiquities of Constantinople* [trc. J. Ball], London 1729, s. 48-50); I. P. de Tournefort, *Relation d'un voyage du Levant*, Paris 1717, I, 514; Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 32; a.mlf., *Mecmûa-i Tevârîh*, s. 423; Dr. Mordtmann, *Esquisse topographique de Constantinople*, Lille 1892, s. 68, nr. 121; *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, I, 1249 vd.; Ahmed Refik, *Onikinci Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı 1689-1785*, İstanbul 1930, s. 35-36, belge no: 53; a.mlf., "Çarşı İçi ve Bedestanlar", *Akşam*, 24 Mart 1936; İzzet Kumbarcılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 37; Nurettin Rüştü Büngül, *Eski Eserler Ansiklopedisi*, İstanbul 1939, s. 34; Muhtar Yahya Dağlı, *İstanbul Mahalle Bekçilerinin Destan ve Mânî Katarları*, İstanbul 1948, s. 12, 15, 17; Gündüz Özdeş, *Türk Çarşıları*, İstanbul 1953, s. 28-47; *Kapalıçarşı* (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yayını), İstanbul 1972; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisi III-IV*, s. 557-576; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbul*, Tübingen 1977, s. 345-349; Çelik Gülersoy, *Kapalı Çarşının Romanı*, İstanbul 1979 (çarşının iyi bir planı ile); Ceyhan Güran, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mîmârisi*, Ankara, ts.; Mustafa Cezar, *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi*, İstanbul 1985, s. 127 vd.; a.mlf., "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahrifat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler", *Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, I, İstanbul 1963, tür.yer.; *Eminönü Camileri* (haz. Mehmet Doğru), İstanbul 1987, tür.yer.; A. M. Schneider, "Die Braende in Konstantinopel", *BZ*, XLI (1941), s. 382-403; Refik Halit Karay, "Kapalıçarşının Romanı", *TTOK Belleteni*, sy. 40 (1945), s. 28-29; Efdal Tekiner, "İstanbul'da Kapalı Çarşı", a.e., sy. 88 (1949), s. 6-8; sy. 92 (1949), s. 7-9; İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni, "Kapalı Çarşı Yangını Hakkında... Maarif Vekâletine Rapor", a.e., sy. 157 (1955), s. 14; Osman Ergin, "Bedesten", *İA*, II, 440-442; a.mlf., "Çarşı", a.e., III, 360-362.

SEMAVİ EYİCE

BÜYÜK ÇORAPÇI HANI

İstanbul'da muhtemelen
XVI. yüzyılda inşa edilmiş olan
bir ticaret hanı.

Şehrin içinde Mahmutpaşa caddesi ile Fincancılar Yokuşu kavşağı köşesinde bulunur. Hangi tarihte ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Bir söylentiye göre XVI. yüzyılda Kaptanıderyâ Piyâle Paşa (ö. 985/1578) tarafından hayratına gelir sağlamak üzere vakıf olarak inşa ettirilmiştir. Mimari bakımından XVI. yüzyıl üslûbu ve tekniğine uygun görünmekle beraber bu görüşü destekleyecek başka bilgi yoktur. Piyâle Paşa vakıflarının araştırılması ile bu hususta kesin bir sonuca varılabilir.

İki tarafından sokaklarla sınırlanan han, arazinin meyilli oluşu ve şehir dokusu yüzünden muntazam bir şekle sahip değildir. Benzeri bütün hanlarda olduğu gibi ortasında yine intizamsız ve yamuk biçimde bir açık avlusu vardır. Oldukça itinalı işçilikle taş ve tuğladan karma olarak yapılan Büyük Çorapçı Hanı'nın iç bölümlerinde moloz taş kullanılmıştır. Revak kemerlerini taşıyan pâyeler bugün çok bozulmuş olduğu görüldüğü gibi kapı ve pencereler de aslı biçimlerini kaybetmiştir.

İki katlı olan hanın alt katı malların depolanması için düşünülmüş, üst kat odalarda ise tüccarlar barınıyor olmalıydı. Alt katta pencere bulunmayışı, üst katta ise her hücrenin bir pencere ile

dışarıdan hava ve ışık alması bu görüşü desteklemektedir. Büyük Çorapçı Hanı'nın girişi kemerli bir açıklık halinde Mahmutpaşa caddesi üzerindedir. Buradan beşik tonozlu bir dehliz iç avluya açılır. Dehlizin iki yanındaki merdivenler yukarı kata çıkışı sağlar. Yapılan çeşitli müdahalelerle han bugün çok değişmiş olduğundan mimari özelliklerini görmek imkânı kalmamış gibidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ceyhan Güran, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi*, İstanbul 1976, s. 88-89, krokisi, s. 215; Özyay Aslan, "Büyük Çorapçı Hanı", *İst.A*, VI, 3238.

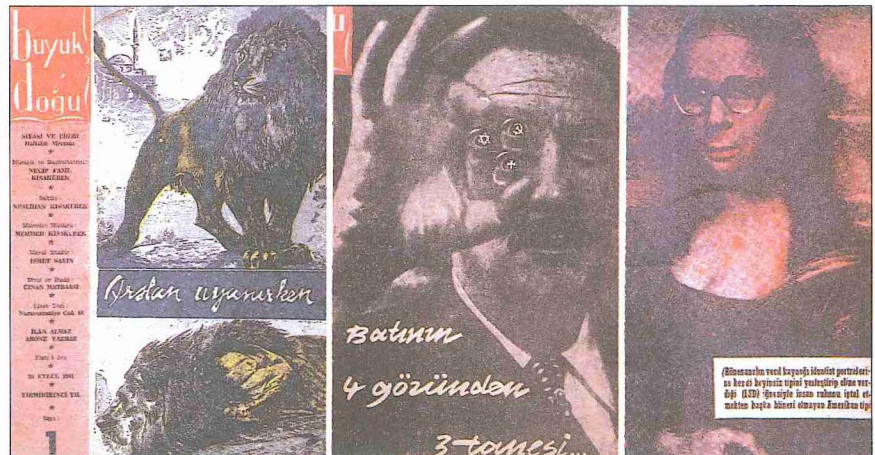
SEMAVİ EYİCE

BÜYÜK DOĞU

Eylül 1943'ten başlayarak
çeşitli aralıklarla
Mayıs 1978'e kadar yayımlanan
fikri, edebî, siyasî ve dinî
muhtevalı dergi.

Necip Fazıl Kısakürek daha önce yayımladığı *Ağaç* dergisinden sonra II. Dünya Savaşı'nın en buhranlı zamanında daha çok siyasî ağırlığı olan yeni bir dergi çıkarır. İstanbul'da ilk sayısı 1 Eylül 1943'te çıkan *Büyük Doğu*, otuz beş yıl süreyle zaman zaman kapatılarak ve her defasında birinci sayıdan başlamak üzere Türk basın hayatının sürekli ve önemli bir yayın organı olmuştur. Haftalık, aylık ve günlük olarak toplam 512 sayı çıkan derginin dönemleri, çıkış tarihleri, sayıları, başlıca yazı serilerinin ilk çıkışları ve diğer özellikleri şöyledir:

Büyük Doğu'nun bazı sayılarının kapakları

I. Dönem. 1 Eylül 1943 - 5 Mayıs 1944, haftalık, 30 sayı. "İdeolocya Örgüsü", "Tanrıkulundan Dinlediklerim" ve "Siyah Pelerinli Adam" bu dönemin başlıca yazı serileridir. Ayrıca derginin ilk dört sayısında altmış Türk fikir adamı ve yazarına sorulan dokuz soruluk bir anket ve cevaplarıyla bunların değerlendirilmesi de yer almış, Necip Fazıl "Nefs Muhasebesi" adını verdiği bu anketi derginin ikinci döneminde daha başka sorularla birlikte yetmiş beş fikir ve iş adamı üzerinde tekrarlamıştır. **II. Dönem.** 2 Kasım 1945 - 2 Mayıs 1948, haftalık, 87 sayı. "Halkadan Pırıltılar", "Efendimiz, Kurtarıcımız, Müjdecimizden", "Vecdimin Penceresinden", "Dininizi Öğreniniz", "Çöle İnlen Nur", "İmam Rabbânî'den Mektuplar", "Bir Pırıltı Binbir Işık" adlı seri yazılar yanında sanat, fikir, felsefe, politika, edebiyat, şiir ve hikâyeye de büyük ölçüde yer veren dergi bu dönemde zengin bir muhteva arzeder. Bu iki dönemde *Büyük Doğu*'da sürekli imzaları görülen isimlerden bazıları şunlardır: Şiirleriyle Bedri Rahmi Eyüboğlu, Ziya Osman Saba, Sabahattin Kudret Aksal, Fazıl Hüsni Dağlarca; hikâyeleriyle Sait Faik, Mahmut Yesari, Zahir Güvemli, Oktay Akbal; romanıyla Samiha Ayverdi; çeşitli makaleleriyle Hüseyin Cahit Yalçın, Burhan Toprak, Salih Murat Uzdilçin, Fikret Adil, Reşat Ekrem Koçu, Nurullah Berk, Ahmet Adnan Saygun, Hilmi Ziya Ülken, Kâzım Nami Duru, Mustafa Şekip Tunç, Salih Zeki Aktay, Nizamettin Nazif ve Şükrü Baban. **III. Dönem.** 11 Mart 1949 - 26 Ağustos 1949, haftalık, 25 sayı. Bu dönemde yarım gazete ebadında dörder sayfadan ibaret olan dergide yazıların hemen hepsi günlük gazete içinde düşünülebiyecek bir karakterdedir. Sanat ve edebiyatla ilgili yazıların yayımlanmadığı bu dönemin seri yazısı ise "Mümin-Kâfir"dir. **IV. Dönem.** 14 Ekim 1949 - 29 Haziran 1951, haftalık, 62 sayı. "Esseyid Abdülhakim'in Tasavvufu'ndan" ve "Risâle-i Nur'dan" seri yazılarının yayımlandığı bu dönemde dergi daha çok dinî ve siyasî bir görünüştür. Edebiyat ve sanat çok amatör seviyede ve okuyucu şiirlerine münhasır kalmıştır. **V. Dönem.** 16 Kasım 1951 - 12 Aralık 1951, günlük, 27 sayı. **VI. Dönem.** 16 Mayıs 1952 - 19 Eylül 1952, günlük, 122 sayı. **VII. Dönem.** 7 Mayıs 1954 - 9 Temmuz 1954, haftalık, 10 sayı. Dinî ve siyasî yazıların dışında bu dönemde derginin edebî muhtevasını Âsaf Hâlet Çelebi'nin ve Nahit Sırrı Örik'in yazıları oluş-

turmuştur. Necip Fazıl'ın "Poetika"sının esasını teşkil eden parçalarla "Altın Halka" yazı serisi de yine bu dönemde neşredilmiştir. **VIII. Dönem.** 30 Mart 1956 - 2 Mayıs 1956, günlük, 35 sayı. **IX. Dönem.** 6 Mart 1959 - 10 Ekim 1959, haftalık, 33 sayı. Edebiyat ve sanat konularının da yer aldığı bu dönemde "Ruh ile Nefs", "O ki O Yüzden Varız" seri yazıları yayımlanmıştır. **X. Dönem.** 30 Eylül 1964 - 25 Kasım 1964, haftalık, 9 sayı. Necip Fazıl'ın Hz. Peygamber'in hayatını anlattığı manzum "Esselâm"ı ve "Gençlere Vaaz"ı bu dönemde çıkmıştır. **XI. Dönem.** 22 Eylül 1965 - 12 Ocak 1966, haftalık, 17 sayı. **XII. Dönem.** 19 Temmuz 1967 - 10 Ocak 1968, haftalık, 26 sayı. **XIII. Dönem.** Mayıs 1969 - Aralık 1969, aylık, 7 sayı. **XIV. Dönem.** 6 Ocak 1971 - 28 Nisan 1971, haftalık, 17 sayı. **XV. Dönem.** 8 Mayıs 1978 - 5 Haziran 1978, haftalık, 5 sayı.

Adını, çıkışından altı yıl önce Necip Fazıl'ın yazdığı ve "Türk Millî Marşı" olarak adlandırdığı şiirden alan *Büyük Doğu*'nun ilk sayısında başlık altına "Fikir - Sanat - Hareket-İş" ibaresi konmuştur. Daha çok siyasî karakteri olan bu dönemin kapaklarında, o yıllardaki benzeri dergilerde olduğu gibi savaş fotoğrafları ve çarpıcı alt yazılar yer almıştır. Necip Fazıl'ın dünya görüşünü ve cemiyet nizamına ait düşüncelerini aksettiren "İdeolocya Örgüsü" yazıları da bu dönemde başlamıştır. "İdeolocya Örgüsü"nü ilk yazısındaki, "*Büyük Doğu* Türk vatandaşının sınırları dışında herhangi bir coğrafya planını kucaklamıyor" ifadesi, derginin aynı zamanda millî karakterini belirtir. Nitekim ikinci dönemden itibaren kapaktaki dergi adının (ğ) harfi üzerindeki işaretin yıldızıyla beraber hilâl şeklinde olması da aynı sebepten kaynaklanmıştır.

İlk iki dönemden sonra giderek dinî makale ve tefrikalara geniş şekilde yer veren *Büyük Doğu*'da, *Ağaç* mecmuasında olduğu gibi, Necip Fazıl yazar kadrosunun siyasî yelpazesini zaman zaman oldukça geniş ve müsamahalı tutma yoluna gitmiştir. Dergideki birçok yazı çeşitli takma adlarla kendisi tarafından kaleme alınmış, bazı yazıları da değişik dönemlerde mükerrer olarak yayımlanmıştır. Kendi imzası dışında Ne - Fe - Ka, *Büyük Doğu*, Be - De, Ahmet Abdülbaki, Adıdeğmez, Hikmet Sahibinin Abdinin Kölesi, Hi - Ab - Kö, Ozan, Bankacı, Prof. Ş. Ü., Neslihan Kısakürek takma adlarını kullanmıştır.

Büyük Doğu, geniş yazar kadrosu çerçevesinde şiirle birlikte hikâye, eleştiri, deneme ve günlük türlerinde yazıların yayımlandığı önemli bir yayın organı olmuştur. Bu sanat ve edebiyat türlerindeki yazılar yanında dergide siyaset, din, yakın devir tarihi, teknik, hukuk, tıp, masonluk, II. Abdülhamid ve Tanzimat'ın mahiyeti gibi konularda da dikkat çekici, uyarıcı ve ilmi yazılara yer verilmiştir.

Polemikleri, sansasyonel kapanış ve çıkışlarıyla da dikkati çeken *Büyük Doğu*, Türkiye'de İslamî hareketle yol açan belli başlı yayın organlarından biri durumundadır. Dinî yayınların hemen hiç bulunmadığı bilhassa 1950 öncesinde gençlerin dinî kültüre yönelmesinde oldukça önemli bir rol üstlenmiştir.

Bakanlar kurulu veya mahkeme kararıyla sık sık kapatılan, polis vasıtasıyla toplatılan, takibe uğrayan veya çeşitli sebeplerle sahibi tarafından yayımına ara verilen *Büyük Doğu*, "Kaldırımlar Şairi"nden sonra Necip Fazıl'ı tanıtan ikinci bir unvan olmuştur. Derginin adı altında ve sloganları etrafında bir de siyasî cemiyet (o yıllarda parti kavramıyla eş anlamda) kuran Necip Fazıl, bu vesile ile memleketin hemen bütün şehirlerini dolaşp büyük ilgi görmüş ve coşkun bir dinleyici kitlesini arkasında sürükleyen konferanslar vermiştir. *Büyük Doğu*'daki birçok yazısı yüzünden Necip Fazıl değişik iktidarlar devrinde adli takibata uğrayarak hakkında defalarca beraat, tevkif ve hapse mahkûmiyetle sonuçlanan kararlar verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan Çebi, *Bütün Yönleriyle Necip Fazıl Kısakürek'in Şiiri*, Ankara 1987, s. 47-48; Orhan Okay, *Necip Fazıl Kısakürek*, Ankara 1987, s. 15-18; a.m.f., "Kısakürek, Necip Fazıl", *TDEA*, V, 329-333; Muzaffer Doğan, "Büyük Doğu'da Yazı Yazarların Listesi", *Suffe Kültür Sanat Yıllığı 1984: Necip Fazıl Armağanı*, İstanbul 1984, s. 243-245; a.m.f., "Büyük Doğu", a.e., s. 494-497; Mustafa Özer, "Büyük Doğu", *TDEA*, I, 483-484.

ORHAN OKAY

BÜYÜK HAN

Kıbrıs'ta
XVI. yüzyıl sonlarında
yapılan han.

Lefkoşe şehrinde bulunan *Büyük Han* adadaki Türk mimari eserlerinin en başta gelenlerindendir. Kıbrıs fethinin arkasından buraya tayin edilen ilk Türk beylerbeyi olan Muzaffer Paşa tarafından 1572 tarihine doğru yaptırıldığı ileri sü-